

усно-розмовного діалогу. Зауважимо, що зникнення формальних меж між різними мовленнєвими структурами – результат максимальної суб'єктивізації оповіді. Заміна номінації особи не порушує зв'язності тексту і його логічності, а сприймається як експлікація передбачуваної текстовим субститутом (займенником третьої особи) першої особи.

У всіх структурних реалізаціях невласне пряма мова в контексті роману Уласа Самчука «Марія» насамперед є прийомом суб'єктно-експресивної багатоплановості оповіді, виступає засобом розкриття внутрішнього світу героя, дає змогу створити його психологічний образ.

Крім того, на основі тонких форм взаємодії оповідного стилю з внутрішнім мовленням персонажів вимальовується й образ автора, який із зміною суб'єктних планів оповіді то займає позицію стороннього спостерігача, то стає на бік персонажів.

Література

1. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет / М. М. Бахтин. – М.: Худ. л-ра, 1975. – 504 с.
2. Виноградов В. В. Избранные труды о языке художественной прозы / В. В. Виноградов. – М.: Наука, 1980. – 358 с.
3. Кожевникова Н. А. Несобственно-прямой диалог в художественной прозе / Н. А. Кожевникова // Синтаксис и стилистика / Отв. ред. Г. А. Золотова. – М.: Наука, 1976. – С. 283–300.
4. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Яреца. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
5. Самчук У. Марія. Куди тече та річка / У. Самчук. – К.: Наукова думка, 1999. – 416 с.

Т. І. Вавринюк

**ЖИТТЄВА ПРАВДА В ЦІННІСНИХ ПАРАМЕТРАХ ДОБИ
ЗА ДРАМАТИЧНОЮ ПОЕМОЮ І. ДРАЧА
«СОЛОВЕЙКО-СОЛЬВЕЙГ»***

Драматургія Івана Драча, як і, зрештою, уся його творчість завжди була в центрі уваги і літературних критиків (М. Ільницький, М. Кудрявцев, Л. Таран та ін.), і об'єктом різноаспектних лінгвістичних досліджень (Н. Іванова, В. Русанівський, В. Чабаненко та ін.).

Драматична поема Івана Драча «Соловейко-Сольвейг» чи не найяскравіше з-поміж інших творів виявляє характер творчих і життєвих орієнтацій автора. «Не варто шукати в цьому творі готових рецептів,

*Вавринюк Т. І. Життєва правда в ціннісних параметрах доби за драматичною поемою І. Драча «Соловейко-Сольвейг» / Тетяна Іванівна Вавринюк // Формування аксіологічного компонента у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів : [матеріали міжвуз. наук.-практ. конф.]. – Євпаторія : РВВ КГУ, 2011. – С. 197–201.

рішень, остаточних висновків, – пише Л. Таран. – Усе – у становленні, русі. Порушується питання, яке ще довго буде розв’язуватися самим життям. Проблема морального вибору у житті сучасної жінки» [5, с. 137]. Слід сказати, що мистецька зацікавленість автора сильними людськими характеристиками простежується в усіх його драматичних творах, зокрема і в драматичній поемі «Соловейко-Сольвейг», у якій автор намагається проникнути в глибини духовного світу людини, у її найсокровенніші почуття і думки.

Як зазначив сам автор, «Соловейко-Сольвейг» – «це драма про любов, життя і творчість скульптора Марини Турчин» [5, с. 30]. Отже, це твір, у якому й кохання, і праця нерозривні, як у житті. Адже сама назва драми «Соловейко-Сольвейг», у якій Соловейко – символ творчості, а Сольвейг – символ кохання, це підтверджує. Справді, важко сказати, чого більше в головній героїні Марині – жаги кохання чи жаги творчості.

У п’єсі задіяні всього п’ять конкретних осіб: Марина, Савицький, Петро, Наталка і баба Степаніда. Однак у драмі діють, вступають у взаємини багато людей, і навіть покоління. Перед нами постають трагедії і радощі різних людей різних часів, долі яких чимось перетинаються (як доля напівлегендарної норвежки Сольвейг і доля Марини Турчин).

У драмі «Соловейко-Сольвейг» доволі щедро використовується символіка, хоч і ґрунтується на реальному матеріалі. Символічна назва твору, символічна і його композиція.

Традиційно обрамлений прологом і епілогом, сюжет драми поділений на дві частини, розмежовані глибоко поетичним «Місячним інтермецо».

У першій частині, що має заголовок «Весна з соловейком у пазусі», оповідь здебільшого якась аж по-побутовому спокійна. Головним чином ідеться про буденне життя героїв, передусім Марини, про її щоденні життєві клопоти зі своїми радощами і неприємностями. Але вже тут простежуємо накопичення тих збудників, які виведуть Марину зі стану спокою, а в «Місячному інтермецо» зчинять бурю у її душі. Там ми побачимо боротьбу супротивних сил і перемогу тих із них, які символізують собою невтолиму жагу до духовної розкутості і творчого злету.

Найбільш повно використовуються умовні художні засоби в «Місячному інтермецо». Тут вступають в дію хори, що складаються з персонажів Марининих мрій, дивних істот. Вони наступають на Марину, просяться до життя: *Ми прагнемо жити, ми прагнемо бути! / Нас треба з твердо гокаміння добути, / У скелі знайти між твердого каміння, / Нас треба добути з твердого коріння! / Плети нас з заліза, вари з*

арматури... /...На тебе, на тебе чекаєм роками! / Ти мусиш, повинна, ти скарана конче, / Ти нас породи, наших дум оборонче [1, с. 156–157].

Але Марина хоче народити дитину. У такому природному переплетінні складного і простого Іван Драч розкриває душевні муки і боротьбу героїні. У суперечність вступають, з одного боку, – високе призначення митця, з іншого, – таке природне прагнення жінки до земного щастя. Проте в художньому використанні міфічних образів іноді простежуються алогізми. Наприклад, «Той, що греблі рве» говорить Марині: *Я «Той, що греблі рве»! Турчин мене не поставив. Ти мене не поставила тут над озером. Мені бульдозером вже ногу переїхали. Суперцемент, залізобетон у греблях – зроби мені руки з атомних боєголовок. Тротил такий миришавий! Народи мене, народи!* [1, с. 158].

Уже надто якимось несподівано І. Драч залучає до сюжетної канви проблеми атомного віку. Навіщо «Тому, що греблі рве» руки з атомних боєголовок? Однак, це не применшує художньої ваги драми. Особливість поеми – у сміливості лишити відкритими складні моральні колізії, підняти завісу над речами дивовижно інтимними і не образити їх чистоти, сказати голосно про те, про що часто говорять тільки подумки, запропонувати читачеві самому давати відповіді на моральну інваріантність ситуації.

Друга частина – «Літо з сонцем у грудях» – то драматично напружена оповідь про перші кроки життя духовно розкутої героїні. Основна лінія композиційної структури збігається з лінією злету героїні, набуваючи таким чином символічного значення.

У поемі «Соловейко-Сольвейг» поет зображує митця не як «обранця долі», якого натхнення і талант підносять над іншими простими смертними», а як звичайну людину з її радощами і печалами. Драч витворює дивовижний і загадковий образ жінки-скульптора Марини Турчин. Цю жінку не можна назвати втіленням жіночності і грації. Герой поеми Петро говорить про Марину: *Яксь неначе не із цього світу... / Як Мавка. Сольвейг... з руками вантажника* [1, с. 123].

Однак краса Марини була в іншому – у здатності підкоряти, її краса, осяяна великою силою духу людини-митця.

Образ Марини дуже складний і суперечливий. У її характері водночас поєднуються і розум і безрозсудство, доброта і зухвальство. Так, Марина ще школяркою відважується кинути виклик долі: закохавшись у вчителя малювання і викликавши цим осуд з боку батьків і школи, утікає з ним до Києва. Але доля мстить Марині: її обранець зник.

Згодом дивакувату дівчину помітив Михайло Турчин – талановитий визнаний скульптор. Вони одружилися, і сильна духом, не менш талановита, ніж Михайло, Марина скоряється йому. Сила скорилася іншій силі тільки зовні, але внутрішньо не вгомилася і бунтувала.

Слід зауважити, що саме психологію Марини авторові вдалося розкрити якнайкраще. І разом з тим Марина залишається для всіх якоюсь дивною, *справді «неначе не із цього світу»*, до кінця ніким не збагненою. Це жінка ні за життя Михайла, ні після його смерті не знала чи більше любить вона його, а чи ненавидить. За її словами, Михайло і віродив її, але ж потім, коли вона намагалась стати на свій самостійний творчий шлях, він її осаджував, пригнічував її ріст. Цей гніт вона відчуває навіть після його смерті. Так, вона шанує світлу пам'ять чоловіка, поклоняється його талантові, свято береже вірність. Але вона водночас і стихійно бунтує проти Турчина, поривається в самій собі до свого органічного самовираження. У нервовому збудженні вона вигукує: *Коли вже скину крила Турчина з своїх плечей?! / Ненавиджу...* [1, с. 155].

Марина усупереч усім правилам благопристойності закохується в «шофера першого класу» Петра, на п'ятнадцять років молодшого за себе, і який є (як потім виявилось) сином Турчина. Автор вдається до такого екстравагантного сюжетного ходу задля того, аби якомога виразніше показати апогей жіночого бунту. Марині треба вирватись з-під Турчинового гніту, бо інакше вона загине як жінка і митець. Як кожна жінка, вона прагне щастя, яке б окрило її: *Господи, хто б мене викрав хоч раз! / Зажмурити очі в такому польоті / І вмерти, бо жити, бо жити без крил навіщо?! / Вкради мене, доле, хоч раз!* [1, с. 132].

І не дивно, що Марина закохується в красивого, сильного Петра, захоплюється його відчайдушністю – він викрав Наталку в день весілля з нелюбом. Марина вирішує, що тільки такий чоловік, як Петро, здатний на справжнє кохання, яке окрилює, а не пригнічує.

Маринин порив до Петра, надмір її нерозтраченої почуттєвої енергії розносять береги спокійного життя всіх близьких до неї людей, руйнують ідилію нареченої Наталки. Такі обставини наводять на думку, що щастя Марини можливе тільки при нещасті інших. Складається враження, що і сам автор розгублюється, не знаючи, як ставитися до своєї героїні, як оцінювати її вчинки. Збіднити все до осудження чи співчуття – це значило б спростити й психологічно спримиізувати драматичні позиції поеми. Тому Драч уникає в драмі традиційного фіналу, в якому повинен був розв'язатися драматичний конфлікт. Поема закінчується епілогом, у якому пояснюються подробиці того, що вже відбулося, і могутнім акордом вривається з минулого голос Михайла Турчина, звернений до Марини: *Марино, диво мое, і сама ти не знаси, яка ти прекрасна. / Прекрасні руки твої, і пальці довгі прекрасні. / Прекрасні лікті твої і зуби твої сліпучі прегарні, / Прекрасне лоно твоє, і волосся шалене прекрасне, / Іронічна усмішка твоя недитинно прекрасна...* [1, с. 195]. Звичайно, монолог Турчина не може цілком заповнити фінал і

не створює його завершеності, але надає йому особливого драматичного звучання: людські почуття іноді дуже важко витлумачити однозначно.

По-своєму суперечливі інші образи драми «Соловейко-Сольвейг». Постає Турчина позасценічна: він помер і постає тільки з розповідей і спогадів. Однак, Турчин є другим головним героєм драми. З одного боку, він ніби позитивний персонаж: відважний воїн у роки Великої Вітчизняної війни, талановитий скульптор, людина широкого серця – безмежно кохав Марину, вивів її «в люди». А з іншого боку, Турчин – людина, яка в гонитві за славою затоптувала талант інших, і навіть привласнювала успіхи інших. Ці його незначні «грішки» в складній мережі людських стосунків вилилися в трагедії інших людей. Так, його колега Іван Савицький довгі роки страждає від нерозділеного кохання, бо Марина, яку він кохав, стала дружиною Михайла. Закохується в Марину Петро, але згодом дізнається, що вона – колишня дружина його батька, Михайла Турчина. Отже, Турчин продовжує впливати на людські долі. Колишній гріх Михайла Турчина призвів до остаточного розриву між Наталкою і Петром – молодята дізналися, що вони двоюрідні брат та сестра. Та найбільше, звичайно, позначився вплив Турчина на долю Марини. Отже, навіть найменше зло *родить* зло...

Певне навантаження в драматичній поемі має образ Савицького. Відчувши поразку у змаганні з Турчиним (і у творчості, і в коханні), Савицький зовні ніби скоряється долі. Він «*пхне на п'єдестал*» свого кривдника, переслідуючи мету «*спорудити докторську дисертацію*», тихо та вірно кохає Марину, сподіваючись, що колись-таки вона відповість йому тим же. А тим часом нишком зводить наклепи на Турчина, нібито намагаючись віднайти справедливість, стає, зрештою «*лицарем пліток*», як назвала його Марина. Савицький у всьому виявляє дволикість – саме про таких кажуть: у тихому болоті чорти водяться. У житті більше шкоди від таких тихих, ніж від неприхованої твердості й невгамовного баламутства Турчиних. У драмі вийшло ж навпаки: Турчинових «гріхів» розкрито більше, уважніше простежено їхню негативну проєкцію на долю інших людей, а от щодо Савицького, то показано лише крах його власних ілюзій. У кінці драми Савицький плаче: Марина не ошасливила його коханням і після смерті Михайла. До того ж виявилось, що ніякого творчого заповіту, з якого Савицький міг би взяти матеріал для докторської дисертації, Турчин не залишив. На магнітофонній плівці виявився не заповіт, як сподівався Савицький, а освідчення Михайла Марині. Голос Турчина з минулого проголошував гімн творчості і коханню.

Як бачимо, Іван Драч створив у поемі навіть не один образ митця, а кілька. І Марина, і Турчин, і Савицький – це люди творчості, люди, які

покликані творити добро і вчити добро. Але їх покликання і деякі вчинки дещо суперечливі, бо інакше це були б не реальні образи. Адже в душі людини, як і в навколишньому світі борються і добро, і зло.

Драма тонко відбиває поетичність народної мови. Письменник не вдається до якогось визначеного розміру чи ритму – він то переходить на прозу, то знову «переламує» її на віршовані рядки. Це, зокрема, спостерігається в деяких монологах, репліках Степаниди, Савицького.

Форма вірша в Івана Драча залежить від змісту, експресивності висловленого, від характеру мовця, від його настрою. Так, наприклад, коли Марина говорить з іншими про буденні речі, її мова подана в прозовій формі, ритміка – спокійна. Коли ж Марина перебуває у збудженому настрої, її мова поступово набирає поетичного характеру і ритм збільшується, вірніше – прискорюється, і ніби наростає, передаючи тим душевний стан героїні: *Ти, Мавко, скажи, моя юнь черешнева, / Ти місячна теж, вся з блаженного мрева, / Це ж Мавчині руки я геть розплескала / На два кореневища, химерні лекала, / Розбила, розгупала тіло до краю, / Я ж сина так хочу, що, Мавко, вмираю...*

Іван Драч як драматург належить до тих митців, які прагнуть театр приблизити до сучасності, які торкаються найгостріших проблем нашого часу. Драматичну поему «Соловейко-Сольвейг» кожен сприймає по-своєму, відкриває в ній щось інтимно своє... Слід сказати, що письменник завжди примушував читача мислити, завжди в оригінальних поетичних образах приховував двоякий зміст, щось ніби недомовляв. І саме в цьому виявляється майстерність Івана Драча, самотність його таланту.

Література

1. Драч І. Ф. Драматичні поеми / І. Ф. Драч. – К.: Дніпро, 1982. – 284 с.
2. Драч І. Наблизитися до серця читача / Іван Драч // Українська мова і література в школі. – 1977. – №9. – С. 30–36.
3. Ільницький М. Поетична драматургія Івана Драча / М. Ільницький // Українська мова і література в школі. – 1985. – №9. – С. 9–17.
4. Кудрявцев М. Морально-етичні колізії в поетичній драмі Івана Драча / М. Кудрявцев // Українська мова та література. – 2001. – №15. – С. 12–13.
5. Таран Л. Проблема морального вибору в житті сучасної жінки («Соловейко-Сольвейг» Івана Драча) / Л. Таран // Енергія пошуку : [літературно-критичні статті]. – К.: Радянський письменник, 1988. – 191 с.